

East African Journal of Swahili Studies

eajss.eanso.org

Volume 4, Issue 1, 2019

ISSN: 1476-4687

Original Article

ATHARI ZA MTAGUSANO KATI YA JAMII NA EKOLOJIA KATIKA USHAIRI WA MBERIA: BARA JINGINE NA RANGI YA ANGA

John Mugwe Mwaniki¹, Prof. Rayya Timammy², & Mary N. Ndung'u^{*3}

¹Ntunene Girls High School, Meru, P.O. Box 64 – 60601, Laare, Meru, Kenya, johnmwaniki85@gmail.com

²University of Nairobi, P.O.Box 30197, GPO, Nairobi, Kenya, rayya@uonbi.ac.ke

³University of Nairobi, P.O.Box 30197, GPO, Nairobi, Kenya, maryndungu03@yahoo.com

Article history:

Received: 17 Jul 2019

Accepted: 24 Jul 2019

Published: 31 Jul 2019

Keywords:

Ekolojia,
Fasihi ya Ekolojia,
Mtagusano,
Utandawazi,
Ushairi

IKISARI

Makala haya yameangazia athari za mtagusano kati ya jamii na ekolojia katika diwani ya *Bara Jingine* na *Rangi ya Anga*. Ili kufaulisha hili, tumeongozwa na nadharia ya Ekolojia ambayo inaangazia mahusiano na mwingiliano kati ya jamii na mazingira inamoishi. Nadharia hii ya Ekolojia inahusishwa na Cheryll Glotfelty na Harold Fromm mwaka wa 1996. Malengo ya uchunguzi wetu ni kubainisha athari za mtagusano kati ya jamii na mazingira ya kiasili katika diwani ya *Bara Jingine* na *Rangi ya Anga*. Baada ya uchunguzi wetu tumebainisha kuwa wanajamii wanapotagusana na mazingira wanachangia katika uharibifu wa misitu, hewa, mito, mabwawa na udongo. Hali hii inaathiri mataifa husika kiuchumi kwani binadamu huishi katika mazingira haya. Isitoshe, mazingira haya huwa ndio makazi ya wanyama na viumbe vingine ambavyo huwa na wajibu mkubwa katika mchakato mzima wa ekolojia. Ili kubainisha haya tumechangania data yetu kwa njia ya maelezo huku tukitoa ufafanuzi na thibitisho kutoka katika diwani ya *Bara jingine* na *Rangi ya Anga*.

UTANGULIZI

Dhana ya kuhusisha fasihi na ekolojia ni taaluma ambayo iliibuka katika miaka ya themanini lakini ikapata mashiko katika miaka ya tisini. Hii ni kwa sababu masuala ya ekolojia yameathiri maisha ya binadamu na viumbe vinavyomzingira hasa katika kipindi hiki cha utandawazi na teknolojia ya kisasa (Glotfelty, 1996). Kupitia fasihi, wataalamu na wasomi mbalimbali wameweza kuelimisha na kuzindua wanajamii kuhusu umuhimu wa kutunza ekolojia. Welleck na Warren (1949) wanasema kuwa, fasihi ni asasi ambayo hutumia lugha kwa ufundi katika kuangazia matatizo yanayokumba

jamii. Rueckert (1996) anasema kwamba kupitia kwa ushairi binadamu anaweza kuelimishwa na kushauriwa jinsi anavyostahili kuyalinda mazingira yake. Hii ni kwa sababu binadamu hana uhuru wa kuyafanyia mazingira ya kiasili lolote alitakalo kwani sharti aongozwe na sheria na mikatale ya kijamii ya wakati wake.

Vivyo hivyo, Mberia hajaachwa nyuma katika kuelimisha jamii ya wakati wake na vizazi vijavyo kuhusu athari za kuharibu mazingira ya kiasili. Kupitia diwani zake *Bara Jingine* (2001) na *Rangi ya Anga* (2014) anachora taswira ya jamii ambayo imekumbwa na matatizo chungu nzima

kwa sababu ya kuharibu mazingira. Aidha, kupitia kwa diwani hizi anaonyesha jinsi shughuli za kibinadamu kama vile kilimo cha kiholela na ufugaji wa idadi kubwa ya mifugo zinazosababisha uharibifu wa mazingira ya kiasili kama vile misitu, mito na mabwawa, hali ya anga na mmomonyoko wa ardhi. Ili kuepukana na matatizo haya Mberia anaishauri jamii kuhusu umuhimu wa kuyalinda na kuyatunza mazingira wanamoishi kupitia kwa ushairi.

Maelezo Mafupi kuhusu Diwani ya *Bara Jingine na Rangi ya Anga*

Diwani ya *Bara Jingine* (Mberia, 2001) ina mashairi thelathini na nne (34). Mashairi haya yanaweza yakagawanywa katika makundi matatu kimaudhui. Kuna yale yanayozungumzia kuhusu siasa kwa mfano, uongozi mbaya katika bara Afrika. Pia kuna yanayozungumzia kuhusu hali ya uchumi katika mataifa ya ulimwengu wa tatu, kwa mfano ukahaba unaosababishwa na umaskini. Aidha kuna yanayozungumzia kuhusu uharibifu wa mazingira na rasilimali za kiasili kwa mfano, shairi 'Jinamizi.' Katika diwani *Rangi ya Anga* (Mberia, 2014) kuna mashairi matatu ambayo yamegawanywa katika sehemu tatu. Katika sehemu ya kwanza, mtunzi anazungumzia kuhusu masuala ya kijamii kama vile ndoa za mapema na ubaguzi wa kijinsia. Katika sehemu ya pili anaangazia kuhusu uharibifu wa mazingira na katika sehemu ya tatu anazungumzia kuhusu dhuluma za ukoloni na ukoloni mamboleo. Hata hivyo, kulingana na malengo yetu ya utafiti tumejikita katika mashairi yanayozungumzia kuhusu mazingira pekee.

Chimbuko la Fasihi ya Ekolojia

Kulingana na Glotfelty na Fromm (1996) mtazamo wa kuangazia ekolojia katika kazi za kifasihi ulianza kuibuka katika miaka ya themanini na kupata mashiko katika miaka ya tisini. Waage (1985) alihariri makala ya *Teaching Environmental Literature: Materials, Methods and Resources*. Makala haya yalijumuisha wataalamu kumi na tisa tofauti ambao waliandika kuhusiana na dhana ya ekolojia katika fasihi. Mwaka wa 1989, Alicia Nitecki alibuni shirika la The American Nature Writing Newsletter (A.L.W. N). Shirika hili lilichapisha makala, vitabu na habari zingine kuhusu fasihi ya ekolojia. Mwaka wa 1996 Chuo

Kikuu cha Nevada, Reno nchini Marekani kilibuni kitengo cha usomi kuhusiana na fasihi ya ekolojia. Pia mwaka huo wa 1996, Glotfelty na Fromm walihariri kitabu cha *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* na kuweka msingi madhubuti kuhusiana na fasihi ya ekolojia.

Wakati wa kuandika makala haya nilipata fursa ya kufanya mahojiano mafupi na Glotfelty kupitia kwa barua pepe. Nilinua kufahamu alizaliwa lini na ni kipi kilichomchochea kuandika kuhusiana na ekolojia katika kazi za kifasihi. Haya ndio majibu”

Nilizaliwa Julai 5, 1958. Nimekuwa nikijali kuhusiana na matatizo yanayokumba mazingira na nimekuwa nikitaka kufanya jambo kuhusiana na suala hili. Pia nimekuwa msomi wa muda mrefu na nilipokuwa chuoni nilisomea somo la Kingereza. Nilianza kuandika kuhusu ekolojia katika fasihi kama njia moja wapo ya kuchangia katika sayari yenye afya kama mtaalamu wa fasihi na mwalimu (Tafsiri ya Waandishi)

Kwa hivyo ni wazi kuwa Glotfelty alichochewa kuandika kuhusiana na ekolojia katika fasihi kutokana na matatizo yanayokumba ekolojia hasa katika kipindi hiki cha teknolojia na utandawazi.

Fasihi ya Ekolojia Katika Kiswahili

Dhana ya kuhusisha fasihi ya ekolojia katika fasihi ya Kiswahili ilishika kasi katika mwanzo wa karne ya ishirini na moja. Kulingana na Nabeta na Ongutte (2014) riwaya ya *Bustani ya Edeni* (Mbogo, 2000) ambayo ilitafsiriwa na Timothy Arege kama *The Garden of Aden* ndio kazi ya kwanza ya fasihi ya Kiswahili kuandikwa ikifuata mkondo huu wa ki-ekolojia. Baadaye kazi zingine za fasihi ya Kiswahili zilifuata kama vile: *Bara Jingine* (Mberia, 2001), *Babu Alipofufuka* (Mohamed, 2001) na *Nakuruto* (Momanyi, 2009) zilifutua. Waandishi hawa wamechangia kwa kiasi kikubwa kuhusiana na ekolojia katika fasihi ya Kiswahili. Kupitia kwa kazi zao wamebainisha maswala ya ekolojia yanayoathiri jamii ya Afrika Mashariki na ulimwengu kwa jumla. Kwa mfano, wanaonyesha athari za tabia zinazosababishwa na teknolojia ya kisasa na utandawazi katika mataifa ya bara Afrika na ulimwengu kwa jumla.

Msingi wa Nadharia ya Ekolojia.

Nadharia ya Ekolojia iliibuka katika miaka ya sabini wakati Rueckert (1978) alitumia dhana ya ekolojia na ki-ekolojia katika kuangazia kazi za kifasihi. Hata hivyo nadharia hii iliwekwa misingi na Glotfelty na Fromm mwaka wa 1996. Glotfelty anasema kuwa uhakiki wa ki-Ekolojia ni taaluma ya usomi inayoangazia mahusiano baina ya fasihi na ekolojia. Kama ulivyo uhakiki wa ufeministi unaoangazia mahusiano kati ya lugha na fasihi ukizingatia kigezo cha kijinsia vivyo hivyo uhakiki wa ki-Ekolojia huchukua mtazamo wa ekolojia katika usomi wa fasihi.

Kulingana na Glotfelty na Fromm (1996) wahakiki wa nadharia hii hujiuliza maswali kadhaa wakati wanaangazia kazi za kifasihi. Kwa mfano, Je, ni vipi maumbile ya kiasili yanavyosawiriwa katika kazi za kifasihi? Je, ni vipi fasihi imeathiri mahusiano baina ya jamii na mazingira ya kiasili? Je, ni vipi mazingira ya kiasili yalivyobadilika kutokana na mapito ya wakati? Ni vipi matatizo yanayokumba ekolojia yanavyoathiri fasihi ya kisasa na ni vipi teknolojia na sayansi ya ekolojia inavyoathiri fasihi?

Nadharia hii inashikilia kuwa utamaduni wa wanajamii unaingiliana na ulimwengu halisi. Msingi mkuu wa nadharia hii ni kuangazia mwingiliano na mtagusano kati ya mazingira ya kiasili na utamaduni wa jamii husika. Vilevile mtazamo huu kama diskosi huangazia mahusiano baina ya viumbe hai na visivyo hai. Diskosi hii ya ekolojia hujumuisha ekolojia nzima ya ulimwengu kwani kila kitu huhusiana na kingine kwa namna moja au ingine. Kwa hivyo fasihi ina jukumu la kuelezea masuala yanayohusiana na ekolojia. Wahakiki wa nadharia hii wanakubaliana ya kwamba, binadamu amefikia wakati ambapo matendo yake yameathiri na kuharibu mfumo mzima wa ekolojia. Hivyo basi binadamu sharti abadilishe matendo yake au akabiliane na majanga ya kitaifa yanayoharibu uzuri wa mazingira pamoja na viumbe vinavyoishi humo. Uharibifu wa mazingira ukiendelea binadamu kama hatakuwa na suluhu basi atakuwa ndiye anayechangia uharibifu huu.

Baadhi ya mihimili ya nadharia ya Ekolojia ni kuwa: mwandishi wa kazi za kifasihi hujaribu

kuangazia masuala yanayoibuka na kuathiri ekolojia na kujaribu kupendekeza suluhu za kukabiliana na hali hii. Baadhi ya masuala haya ni kama vile matumizi ya bioteknolojia katika uzalishaji wa chakula na ongezeko la watu duniani. Mtunzi wa kazi za fasihi pia huangazia mambo yanayoathiri ekolojia kupitia teknolojia ya viwanda na utandawazi kwa mfano, matumizi ya kemikali zenye sumu katika viwanda kisha kuziachilia mitoni. Mhimili huu umetusaidia katika kuangazia ni vipi teknolojia ya kisasa anayoibua binadamu inavyoathiri mazingira anamoishi. Binadamu pia anastahili kuhusiana na kuingiliana na mandhari yake kwa njia sahihi bali si kuchangia katika kuyaharibu. Msanii pia huangazia mabadiliko ya mtazamo wa binadamu kuhusu mazingira ya kiasili kulingana na mpito wa wakati. Kwa mfano, hapo awali jamii zilihifadhi misitu na milima kama sehemu za kuabudia na kutolea kafara lakini kutokana na usasa hali hii imebadilika. Mhimili huu umetusaidia katika kubainisha jinsi wanajamii wamechangia katika uharibifu wa mazingira kwani hawajali tena umuhimu wa kuhifadhi sehemu hizi. Kwa mfano, wanafyeka misitu kwa shughuli za kilimo na makazi.

Uchanganuzi

Diwani ya *Bara Jingine* na *Rangi ya Anga* zinazungumzia masuala anuai kuhusiana na ekolojia. Tumbainisha jinsi Mberia alivyoangazia athari za mtagusano kati ya jamii na ekolojia. Tumeonyesha jinsi wanajamii wanavyoathirika wanapoharibu rasilimali za kiasili kama vile misitu, mito na mabwawa, hali ya anga na ardhi. Binadamu anapohitilafiana na mazingira haya ya kiasili anaathirika kiuchumi na kukwamiza maendeleo ya taifa. Isitoshe, mazingira haya ya kiasili huwa ni makazi ya viumbe vingine vingi kama vile wanyama, ndege, samaki na wadudu ambavyo vina mchango mkubwa katika mchakato mzima wa ekolojia.

Uharibifu wa Misitu

Uharibifu wa misitu ni suala tata ambalo linaathiri mfumo wa ekolojia na hatimaye kuathiri mifumo ya kijamii kwa sababu misitu ni rasilimali muhimu katika mchakato mzima wa ekolojia. Katika diwani *Bara Jingine* utungo 'Jinamizi' (Mberia, 2001, uk. 55) mwandishi anatuonyesha jinsi ukataji wa miti

kiholela unavyoathiri mfumo wa ekolojia. Binadamu akikata miti sehemu inageuka na kuwa jangwa na matokeo yake ni mimea, wanyama, ndege na binadamu kuathirika. Haya yanajitokeza katika kifungu cha 15 anaposema ‘*ndimi jangwa ninyimaye mayai, nafaka na maziwa*’ (uk. 58). Hii ina maana kuwa hakuna mimea inayoweza kukuzwa katika sehemu iliyo jangwa na hatima yake ni wanajamii kukosa chakula cha kutosha. Binadamu anajishughulisha na harakati hizi za ukataji wa miti ili kupata mashamba ya kulima, upasuaji wa mbao na uchomaji wa makaa. Mtunzi anadokeza haya katika kifungu cha 2 anapoonyesha jinsi watu wanatumia mashoka, mapanga na misumeno kuharibu miti (Mberia, 2001, uk. 55). Anairejelea hali hii kama, ‘*kuchinja miti*’ ikiwa na maana ya kuangamiza miti yote bila kujali matokeo yake. Anapofanya hivi, matokeo yake ni ‘*kunyonga chemchemi za mito*’ ishara ya kuwa mito inakauka, binadamu na wanyama wanaangamia kwa sababu ya ukosefu wa maji. Mtunzi analinganisha uharibifu wa chemchemi hizi za maji na mauti ishara kuwa binadamu asipozilinda anaathiri vizazi vya leo na vijavyo.

Ni bayana kuwa baada ya wanajamii kukata miti, ardhi inaachwa wazi bila hata mti mmoja. Mtunzi anaelezea kuwa inaachwa ‘*uchi kama mkazi wa kijiji aliyeshambuliwa njiani*’ (kifungu cha 2, uk. 55). Hapa mtunzi anatumia tashbihi uchi kama mkazi akiwa na maana kuwa, ardhi inaachwa tambarare bila mimea yoyote ya kuifunika. Matokeo yake ni kuongezeka kwa hali ya joto ambayo inaharibu udongo ambao binadamu anautegemea kwa kuzalisha vyakula. Mshairi anadokeza haya katika kifungu cha 5 anaposema kuwa ‘*kijinga cha jua kiliunguza udongo*’ (Meberia, 2001, uk. 55). Kauli hii inaonyesha kuwa binadamu anapoharibu udongo anautegemea kwa kilimo kupitia kwa ukataji wa miti basi anaathirika kiafya kwani hatapata chakula cha kutosha kinachozalishwa kutokana na udongo huu. Pia kutokana na ukataji wa miti nchi inaachwa ‘uchi’ hali inayochangia upepo mkali kupeperusha kwa nguvu vumbi jekundu suala ambalo laweza kueneza na kuleta maradhi kwa binadamu. Mwandishi anaonyesha haya katika kifungu cha 5 anaposema kuwa, ‘*vumbi jekundu lilipaa angani kama wimbo wa matanga*’ (uk. 56). Ikiwa na maana kuwa udongo ulio na rutuba unabebwa na upepo.

Baada ya wanajamii kukata miti kwa sababu ya shughuli za kilimo, ardhi inaachwa wazi na unapojiri msimu wa mvua kubwa udongo wote unabebwa na maji kwani hakuna miti ya kuzuia mmomonyoko huu wa udongo. Hali hii inapotokea mimea kama vile pojo na mbaazi inashindwa kuhimili dhoruba kali ya mawimbi makuu ya maji na inabebwa yote. Haya yanajitokeza katika kifungu cha 9 wakati mtunzi anasema kuwa “*mvua ilipokuja tena katika mashamba pojo na mbaazi zilikwama njiani katika safari ya maisha*” (uk. 56).

Pia kutokana na mvua ya gharika, wanyama kama vile ng’ombe, kondoo na mbuzi wanadhoofika kiafya kwa kukosa malisho ya kutosha. Hali hii ya wanyama na mimea kuathirika inasababishwa na binadamu kuhitilafiana na mfumo wa ekolojia kwa kuharibu misitu. Baadaye anaathirika kiuchumi kwani pia yeye anategemea mimea hii na wanyama hawa ili kujiendeleza kiuchumi. Mshairi anasema kuwa kutokana na hali hii, binadamu, wanyama, wadudu na ndege wanaathirika kutokana na mvua ya gharika. Analinganisha ng’ombe na majani makavu yanavyoangushwa wakati wa upepo (kifungu cha 13, uk. 57) kuonyesha jinsi ng’ombe hawa wanavyodhoofika kiafya na kufa kwa sababu ya ukosefu wa chakula.

Aidha katika diwani *Rangi ya Anga* utungo ‘Wanda’ sehemu ya 5 (Mberia, 2014), mwandishi anaonyesha madhara yanayosababishwa na uharibifu wa misitu na hasa ukataji wa miti kiholela. Athari yake ni kusababisha mafuriko ambayo mtunzi anasema ‘yanatiririka kwa fujo’ ishara ya wingi wake kwani miti ambayo inasaidia kuyazuia imeharibiwa. Matokeo ya mafuriko haya ni kubeba mchanga ‘mweusi’ yaani wenye rutuba na kuacha mchanga ‘mwekundu’ yaani ambao hauna madini ya kusaidia mimea kukua. Katika kifungu cha 1 mtunzi anasema kuwa yuko na furaha kwa sababu ‘*majira ya ukarimu na shibe yamefika*’ (Mberia, 2014, uk. 34). Hii ikiwa na maana kuwa msimu wa mvua umejiri lakini pia anahuzunika kutokana na hasara itakayoletwa na mvua hii. Hii ni kwa sababu katika msimu uliopita wanajamii walifurahia mchanga wenye rutuba lakini baada ya mafuriko umebebwa wote hadi mitoni na kuacha ‘mgeni mwekundu’ yaani mchanga usio na rutuba. Hali hii inaharibu makazi ya wanyama wanaoishi majini; kwani baada ya udongo huu kuishia mitoni, wanyama wanaoishi humo wanaathirika kwa

sababu wanakosa mahali pa kujisitiri. Anaendelea kusema kuwa mito ambayo haikuwa na maji hapo awali sasa 'imekunywa maji na imekinai' (kifungu cha 3, uk. 34) ishara kuwa imefurika hali ambayo inasababisha maangamizi kwa binadamu na wanyama. Ili kuzuia hali hii wanajamii sharti waelimishwe na kushauriwa dhidi ya kuharibu miti na mimea iliyoko kando ya kingo za mito.

Katika kifungu cha mwisho mtunzi anaonyesha jinsi mafuriko yanayosababishwa na ukataji wa miti yanavyoathiri ekolojia; anasema kuwa '*maji yaliyokuwa ya kijani sasa yananguruma huku mgeni mwekundu akingurumisha magogo, mizizi na mizoga*' (kifungu cha 4, uk. 35). Katika kauli hii Mberia anaonyesha athari ya mafuriko kwani yanaharibu mimea na kuangamiza wanyama na binadamu. Hali hii inaathiri binadamu kwani anaitegemea mimea hii na wanyama hawa kwa chakula na fedha za kujiinua kiuchumi.

Baada ya hali hii yote, sehemu ya kijiji inaachwa jangwa kisa na maana ni binadamu kukata miti na matokeo yake ni kuwa mito inakauka, wanyama wanakufa, mimea inakauka na binadamu anaachwa akiteseka kwani hawezi kujikimu kiuchumi. Haya yanajitokeza katika kifungu cha 15 anaposema kuwa '*ndimi jangwa ninyongae mito, ninyimae maziwa, nyama na matunda*' (Mberia, 2014, uk. 58). Kwa hivyo inajitokeza wazi kuwa binadamu akiharibu misitu na hasa ukataji wa miti anaathiri ekolojia. Kwa mfano mimea inabebwa na maji na wanyama wanaangamia kwa sababu ya kukosa malisho. Pia yeye anaathirika kwa sababu mimea ikiharibiwa na wanyama wafe basi anakosa chakula cha kutosha, anakumbwa na maradhi na hatimaye anaangamia. Hivyo basi binadamu ana jukumu la kulinda misitu.

Uharibifu wa Hewa na Ongezeko la Joto

Ongezeko la joto ni hali ya joto kuongezeka kupita hali ya kawaida ambapo viumbe na mimea haiwezi kuistahamili kutokana na gesi zenye sumu zinazotokana na uharibifu wa hewa hali ambayo inachangia mabadiliko ya tabia nchi. Mberia (2001) katika diwani ya *Bara Jingine* shairi 'Ngao' anaonyesha jinsi teknolojia anayoivumbua binadamu inavyochangia katika uharibifu wa ukanda wa ozoni hali inayosababisha ongezeko la joto. Katika kifungu cha 2 mtunzi anasema kuwa

'kemikali jeuri zinatafuna ozoni kama majeshi ya mchwa' (Mberia, 2001, uk. 59) ishara ya jinsi kemikali zinazotolewa kwenye viwanda zinavyoharibu ukanda wa ozoni kwa kiwango kikubwa. Hatima yake ni binadamu kukumbwa na magonjwa ambayo yanatokana na miale mikali ya jua yenye sumu inayoathiri afya yake na kusababisha mauti. Ili kubainisha haya tumeongozwa na mhimili wa nadharia ya Ekolojia unaodai kuwa mtunzi wa kazi za fasihi huangazia mambo yanavyoathiri ekolojia kupitia teknolojia ya viwanda na utandawazi.

Madhara haya ya miale ya jua yanaathiri maisha ya binadamu, wanyama na hata mimea kwa sababu ya mabadiliko ya tabia nchi ambayo yanasababishwa na kemikali zenye sumu anazotumia binadamu katika uzalishaji wa bidhaa viwandani. Mwandishi anarejelea uharibifu huu wa ozoni kama '*janga linalotukodolea macho*' (kifungu cha 2, uk. 59) ishara kuwa wanajamii wanaathirika kwa sababu ya miale hii mikali ya jua. Hali hii inatokea kwa sababu binadamu hajaweka mikakati madhubuti ya kuzuia kemikali zinazotoka viwandani kuathiri hewa na ukanda wa ozoni. Mtunzi anasema kuwa kuna '*kemikali jeuri ambazo zinaharibu ozoni kama majeshi ya mchwa*' akiashiria jinsi kemikali hizi zinavyoathiri eneo la ozoni na hivyo basi kuachilia miale mikali ya jua ambayo inaathiri viumbe kama vile binadamu na wanyama.

Isitoshe, mshairi anaendelea kusema kuwa ikiwa binadamu angekuwa na uwezo wa kuunda ozoni angeirekebisha kwa manufaa yake mwenyewe (kifungu cha 2, uk. 59), ishara kuwa binadamu yuko radhi kuyabadilisha maumbile ya kiasili ilmuradi yana faida kwake bila kujali wanyama na mimea ambayo inamzunguka. Hali hii inaonyesha jinsi ambavyo binadamu alivyojawa na tamaa na ubinafsi kwani hafahamu au anafahamu na hajali kuwa viumbe vingine vinayategemea mazingira haya. Mberia pia anaonekana akisifia ukanda wa ozoni kwa sababu unawalinda waja kutokana na miale mikali ya jua licha ya kuwa binadamu ameuharibu. Anaonyesha haya katika kifungu cha 2 anaposema kuwa '*bila uchungu wa malipo ukanda wa ozoni unawakinga binadamu kutokana na miale mikali ya jua*' (Mberia, 2001, uk. 59). Maana yake kuwa wanajamii hawalipii chochote ukanda wa ozoni kwani ni wa kiasili.

Mtunzi anaendelea kuusifu ukanda wa uzoni kwani anakiri kuwa miale hii ya jua ni hatari na hata inaweza kusababisha magonjwa kwa binadamu hali ambayo inaweza hata kusababisha mauti. Anasisitiza haya katika kifungu cha 5 anaposema kuwa ‘*ukanda wa ozoni unalinda wanadamu kutokana na mauti*’ (uk. 60). Hii ni ishara kuwa bila ya ukanda huu mimea, binadamu na wanyama wangeweza kuathirika. Mwandishi hata hivyo anamkashifu na kumsuta binadamu kwa sababu anaendelea kuuharibu. Hali hii inatokea kwa sababu ya uvumbuzi wa teknolojia ya kisasa ambayo binadamu anaitumia katika kuzalisha bidhaa viwandani. Kwa mfano hivi viwanda vinatoa moshi na kemikali zenye sumu ambazo zinaachiliwa hewani kiholela na kuharibu ukanda wa ozoni. Mtunzi anaonyesha haya anaposema kuwa ‘*tunakulegeza afya*’ katika kifungu cha mwisho kuonyesha jinsi harakati za wanajamii zinavyoharibu ukanda huu (uk. 60). Matokeo yake ni kuibuka kwa magonjwa mbalimbali na hatimaye kuleta maangamizi kwa binadamu, wanyama na mimea.

Kulingana na Mberia ni wazi kuwa binadamu anapoharibu hewa anaathiri mfumo wa ekolojia na hatimaye mifumo mbalimbali kama vile ya kiuchumi na kijamii. Hili linatokea pale ambapo analazimika kugharamia matibabu ambayo kiini chake ni miale mikali ya jua. Pia anapozalisha bidhaa viwandani kiholela akitumia teknolojia ya kisasa na kuachilia kemikali zenye sumu angani, anaharibu ukanda wa ozoni. Anadokeza haya katika kifungu cha 6 anapoirejelea teknolojia kama ‘*ujeuri wa binadamu*’ (uk. 60). Hatima yake ni kuwa miale hii ya jua inakosa kinga na hivyo basi inaathiri binadamu, wanyama na hata mimea. Binadamu anaathirika kiuchumi kwa sababu anategemea wanyama na mimea kama chakula.

Katika diwani ya *Rangi ya Anga* shairi ‘Wanda’ sehemu ya 1 (Mberia, 2014) mwandishi anasema kuwa ‘*joto linapeperusha bendera na linatawala kwa maringo*’ (kifungu cha 1, uk. 28) ishara ya jinsi ongezeko la joto ulimwenguni linavyoathiri maisha ya wanyama, binadamu na hata mimea. Anaonyesha jinsi afya ya binadamu inavyoathirika kutokana na miale mikali ya jua anaposema kuwa ‘*linakereketa migongo*’ katika kifungu cha 1 (uk. 28). Vilevile anaonyesha jinsi wanyama na wadudu wanavyoangamia kutokana na miale mikali ya jua

anaposema, ‘*tazama mayowe kimya yakibabaisha ndege, mijusi na nyuki*’ (kifungu cha 2, uk. 28) ishara ya jinsi viumbe hivi vinavyoathirika kutokana na ongezeko la joto ambalo linaathiri miili yao. Hali hii inachangiwa na binadamu kutopanda miti na kuyaharibu mazingira ya kiasili. Mtunzi anaonyesha jinsi ongezeko la joto ulimwenguni linavyoathiri maisha ya binadamu. Anasema kuwa ‘*joto linatawala kwa maringo*’ ishara ya jinsi lilivyoenea na kuangamiza viumbe na mimea. Joto hili limeathiri afya ya binadamu na wanyama kwa sababu hawana mahali pa kujisetiri. Anasisitiza haya katika kifungu cha 1 anaposema “*linanyanyasa tosi na macho harara inachokoza kwapa na kukereketa migongo*” (uk. 28).

Ongezeko hili la joto duniani linaathiri mimea ambayo inakauka kutokana na jua kali. Mwandishi anaonyesha haya katika kifungu cha 3 anaposema ‘*Ewe jua! Mikwaju na mimea walikutenda ovu gani?*’ (uk. 28). Hali hii inaonyesha jinsi binadamu na wanyama wanavyokumbwa na janga la njaa kwani wanaitegemea mikwaju na mimea kama chakula ambayo inakauka kutokana na joto jingi. Joto hili pia linasababisha ndege na wadudu kuangamia kwa sababu hawana mahali pa kujisetiri kutokana na miale mikali inayotokana na jua. Mtunzi anasisitiza haya anapouliza katika kifungu cha 4 ‘*ni ovu gani ndege, wadudu na wanyama wa mito walilotenda mpaka wakaangamia kutokana na joto hili*’ (uk. 28). Kauli hii inaoana na mhimili wa Nadharia ya Ekolojia unaodai kuwa binadamu anastahili kuhusiana na kuingiliana na mandhari yake kwa njia sahihi bali si kuchangia katika kuyaharibu. Hii ni kwa sababu akifanya hivyo anaathiri viumbe na mimea inayomzunguka. Ongezeko la joto pia linaathiri mfumo wa ekolojia kwa sababu binadamu anategemea mimea hii kwa chakula na pia anawategemea wanyama hawa kujikimu kiuchumi. Kwa hivyo mimea ikikauka na wanyama kuangamia binadamu hataweza kupiga hatua za kimaendeleo. Ndiposa mtunzi anawafahamisha na kuwashauri wanajamii waweze kupanda miti na kupunguza uchafuzi wa hewa ili kuzuia ongezeko la joto ulimwenguni. Anawaonya kuwa wasipofanya hivyo mimea itanyauka, mito ikauke na hatimaye wanyama na binadamu wataangamia.

Uchafuzi wa Mito na Mabwawa

Mito na mabwawa ni rasilimali ambazo zina umuhimu mkubwa katika mchakato mzima wa ekolojia. Hii ni kwa sababu binadamu na wanyama hawawezi kuishi bila kuyategemea maji. Mito na mabwawa pia huwa ni hifadhi na makazi ya baadhi ya viumbe kama vile samaki ambao hutumiwa na binadamu kama chakula. Kwa hivyo binadamu akiharibu mito na mabwawa anaathiri mfumo mzima wa ekolojia kwenye mito na mabwawa. Katika diwani *Bara Jingine* (Mberia, 2001) katika shairi 'Mimi, Mto Nairobi' mtunzi anaonyesha jinsi harakati za binadamu zinavyoharibu na kuchafua maji ya mto Nairobi. Mwandishi anasema 'wananitesa hawa wajeuri' (kifungu cha 1, uk. 63) ishara ya jinsi wakazi wa mji wanachafua maji ya mto huu na kuhitilafiana na mimea na wanyama ambao wanaishi majini. Uchafuzi huu wa mito unaharibu mfumo wa ekolojia kwa sababu baadhi ya wanyama hutegemea mazingira haya kukua. Binadamu hana shukrani na hajawajibika kwani anayachafua maji ya mito licha ya kuwa anayategemea kwa matumizi yake ya kila siku. Mtunzi anasisitiza hili kwa kuwarejelea wakazi wa jiji kama 'majirani wasio na shukrani' (kifungu cha 1, uk. 63). Hii ni kwa sababu wanaachilia mafuta na takataka zingine kwenye mito na matokeo yake ni kuangamiza mimea na wanyama ambao wanaishi humo hali inayochangiwa na ukosefu wa hewa ya oksijeni. Wanyama wanaoishi majini wanahitaji hewa ya oksijeni ili waendeleo kukua na kuzaana. Lakini wakati hewa hii inapochafuliwa wanaangamia na kutoweka. Mberia pia anaonyesha jinsi wakazi wa jiji wanavyotupa makopo, matairi na takataka ndani ya mto Nairobi. Makopo haya na takataka hizi zinaathiri na kuziba mkondo wa maji jambo ambalo linachangia maji taka kutiririka hadi katika makazi ya binadamu. Matokeo ya hali hii ni magonjwa ambayo yanasababishwa na maji taka. Anaonyesha haya katika kifungu cha 2 anaposema kuwa, 'wananinyonga kwa mafuta na tairi' (uk. 63).

Ni wazi kuwa licha ya kwamba wakazi wa jiji ndio wanaofaidika na maji ya mto Nairobi wanaendelea kuyachafua. Mtunzi anasema katika uk 63 kifungu cha 2 kuwa 'wendawazimu wananiangamiza' ishara ya jinsi wakazi wa Nairobi wanavyoyachafua maji ya mto huu bila kujali. Au kufikiria kuwa wanayahitaji maji hayo. Matokeo yake ni kuibuka kwa maradhi yanayosababishwa na maji machafu

yaliyojaa viini vya sumu. Ni bayana kuwa binadamu anapoharibu mazingira yanayomzunguka kwa mfano uharibifu na uchafuzi wa mito, anaathirika kiuchumi. Hii ni kwa sababu anapougua sharti agharamie matibabu. Binadamu pia anahatarisha maisha ya wanyama wengine ambao wanaishi majini kwani anapotupa takataka na kemikali kali kwenye mito, wanyama hawa wanakosa hewa safi au oksijeni na matokeo yake ni maangamizi.

Wanajamii pia wanapojishughulisha na shughuli za kilimo kando ya mito na mabwawa, wanaharibu ekolojia. Kwa mfano, katika diwani *Bara Jingine* (Mberia, 2001) katika shairi 'Bwawa la Ithanje' mwandishi anaonyesha jinsi bwawa hili linavyoharibiwa na maji yake kuchafuliwa na wakazi wa eneo hili ambao wanajishughulisha na shughuli za kilimo kando mwa bwawa lenyewe. Baada ya wakulima kutumia kemikali zenye sumu kunyunyizia mimea katika mashamba yao wanayaelekeza maji haya yenye viini sumu kwenye bwawa. Mwandishi anasisitiza haya anaposema 'mnanikamulia sumu kinywani' (kifungu cha 2, uk. 69) ishara kuwa kemikali zinazotoka kwenye viwanda zinapoelekezwa kwenye maji ya bwawa hili binadamu na wanyama wanaathirika kwa sababu wanayategemea maji haya kwa shughuli zao za kila siku.

Mwandishi anaonyesha masikitiko na machungu kwa kuona jinsi ambavyo 'Bwawa la Ithanje' linavyochafuliwa na wakazi. Anasikitika kwa kuona jinsi ambavyo uzuri wake ulivyoharibiwa na binadamu. Anasema kuwa '*pole Bwawa la Ithanje polepole afya yako inafifia*' (kifungu cha 1, uk. 69). Hii ina maana kuwa hapo awali bwawa lenyewe lilikuwa la kuvutia lakini baada ya binadamu kuanza shughuli za kilimo akitumia teknolojia ya kisasa ameliharibu na kuyachafua maji ya bwawa hili. Anaonyesha jinsi jamii ilivyolitelekeza bwawa hili licha ya kuwa ndio inayofaidika. Kauli hii anasisitiza anaposema kuwa, 'bwawa lenyewe limebaki bila daktari au muuguzi' (kifungu cha 1, uk. 69), ishara kuwa hakuna mtu ambaye analijali tena wala kulitunza. Mtunzi anaendelea kuonyesha jinsi wakulima wanaonyunyizia mashamba maji kutoka bwawa hili wanavyotumia kemikali katika kunyunyizia mimea yao, kisha wanayaelekeza maji haya yenye sumu kwenye bwawa. Anadokeza haya

katika kifungu 2 ‘*wakulima wanyunyizao maji wanakukamulia sumu kinywani*’ (uk. 69).

Kutokana na kifungu hiki ni wazi kuwa wakulima wanapoyaelekeza maji yenye sumu kwenye mabwawa, yaani maji yaliyo na kemikali zinazotokana na dawa zinazonyunyiziwa mimea mashambani wanaharibu mfumo wa ekolojia. Hii ni kwa sababu kuna mimea na wanyama ambao wanaishi katika mabwawa haya. Isitoshe, binadamu anayatumia maji haya katika kunyunyizia mimea na hata katika matumizi yake ya nyumbani. Anapofanya hivi anahatarisha maisha yake na pia ya wanyama wanaoyategemea maji haya. Mshairi anaendelea kuonyesha jinsi kemikali zinazotoka viwandani zinavyoelekezwa kwenye bwawa na matokeo yake ni kuchafua maji na kuyafanya hatari kwa matumizi ya binadamu na wanyama. Mtunzi anakiri haya katika kifungu 2 anaposema ‘*navyo viwanda vya limuru vinakushambulia mwili kama vikosi hatari vikishambulia adui katika vita vya kemikali*’ (uk. 69).

Katika kifungu hiki mtunzi anamlaumu binadamu kwa sababu ya kukosa mikakati bora ya kudhibiti takataka na kemikali zinazotoka viwandani kwani anahatarisha maisha yake pamoja na ya mimea na wanyama wanaomzingira. Anaonyesha haya anaposema kuwa ‘*viwanda vya Limuru vinakushambulia mwili*’ ishara ya jinsi kemikali zinazotoka katika viwanda hivi zinavyoharibu maji ya bwawa hili. Mtunzi anashauri kuwa ili kuepukana na adha hii, binadamu hana budi kuibuka na mikakati mwafaka ya kuhifadhi mazingira kutokana na uchafu na kemikali zinazotoka viwandani anamozalishia bidhaa akitumia teknolojia ya kisasa. Mshairi anasikitika kutokana na hali ya kuharibiwa kwa mabwawa ya maji kwani anafahamu kuwa yanapoharibiwa wanajamii wanaangamia kutokana na ukosefu wa chakula cha kutosha kwani wanakosa maji ya kunyunyizia mimea yao. Hii ni kwa sababu maji yaliyochanganyika na viini sumu si salama kutumika katika kunyunyizia mimea. Pia wanaathirika wakinywa maji yenye viini sumu. Anaonyesha haya anaposema kuwa maji ya bwawa hili ni ‘*uhai wa familia nzima*’ (kifungu cha 3, uk. 69) ishara ya kuwa jamii nzima inalitegemea bwawa hili kuzalisha chakula.

Mtunzi anawaomba na kuwahimiza wanajamii walinde na wahifadhi mabwawa ili kuepuka kuathiri mfumo wa ekolojia. Anasisitiza kauli hii anaposema (kifungu 3, uk. 69), ‘*La! Usife! Ithanje usife! Kwani kifo chako kitakuwa cha familia kubwa*’. Anachosisitiza mtunzi katika kifungu hiki ni kuwa wakazi wa eneo hili wanalitegemea bwawa hili kwa maji ya kunyunyizia mimea na wanatumia teknolojia ya kisasa katika kukuza vyakula vyao. Kwa hivyo maji haya yakiharibiwa kwa kemikali zenye sumu wanajamii wanaathirika kiuchumi. Hii inasababishwa na ukosefu wa maji safi ya kunyunyizia na kuzalisha chakula cha kutosha. Matokeo yake ni maangamizi kutokana na njaa na kutegemea misaada ya chakula kutoka mataifa mengine. Wanyama ambao pia binadamu anawategemea kwa chakula na hata kujikimu kiuchumi wanaathirika na hatimaye kuangamia.

Mmomonyoko wa Udongo

Ardhi ni rasilimali muhimu katika kuimarisha mchakato mzima wa ekolojia. Hii ni kwa sababu ndiyo sehemu ambayo mimea hukua na wanyama na binadamu hukita makazi yao. Binadamu anapoharibu udongo matokeo yake ni kuangamia kwa mimea ya kiasili pamoja na wanyama. Wanajamii pia wakijihusisha na baadhi ya mbinu kongwe za kilimo zinachangia udongo kupoteza rutuba. Katika diwani *Rangi ya Anga* (Mberia, 2014) katika shairi ‘*Wanda*’ (kifungu 6, uk. 29) mwandishi anasema kuwa ‘*kilimo kikongwe kimehujumu ardhi*’ na matokeo ya kutumia mbinu hizi kongwe za kilimo ni kwamba wakulima wanazalisha chakula haba suala linalosababisha hali ya njaa nchini. Pia wanajamii wanatahadharishwa dhidi ya kufuga idadi kubwa ya mifugo kwa sababu wanasababisha mmomonyoko wa udongo wanapochimba na kulegeza udongo wakitumia kwato zao. Anaonyesha haya anaposema katika kifungu cha 7 kuwa ‘*kikosi cha taya za ng’ombe kinashambulia nyasi changa*’ ishara ya kuwa ng’ombe hawa wanaharibu udongo kwani wanakula nyasi zinazoanza kumea na hivyo kuacha udongo wazi (uk. 31).

Mberia anamsuta binadamu kwa sababu ya kuharibu udongo. Anamrejelea binadamu kama ‘*adui wa maumbile*’ (kifungu cha 1, uk. 29), ishara kuwa anajihusisha na shughuli za uharibifu wa mchanga wenye rutuba kwa sababu ya tamaa na

ubinafsi wake. Anamrejelea binadamu kama ‘hasidi ambaye ameyatia mazingira kitanzi’ (kifungu cha 1, uk. 29), ishara ya kuwa ameyaharibu na matokeo yake ni kuathiri maisha yake na hata ya vizazi vya kesho kwa sababu anayategemea mazingira haya kwani ndio yanayozalisha chakula anachokitumia pamoja na viumbe vingine. Mtunzi anaendelea kuonyesha jinsi wanajamii wanavyohujumu ardhi kwa kuchimba mawe yenye thamani. Anasema kuwa ‘wanajamii wanavunja miamba wakitumia sepetu ili kupata mawe ya kuundia udongo wa thamani’ (kifungu cha 2, uk.29). Ni wazi kuwa binadamu anapofanya hivi anaharibu ardhi ambayo huwa makazi ya wanyama na wadudu. Shughuli hizi za binadamu zinaathiri ekolojia kwa sababu wanyama hawa wanapokosa makazi hatima yao ni kuangamia au kuhama.

Mberia anamsuta binadamu kwani baada ya miti na nyasi kumea anarudi tena na kuikata miti hii huku akifyeka nyasi ili aweze kuchimba mawe ilhali hii miti na nyasi ndizo ambazo zinashikilia udongo usibebwe na maji ya mvua. Anapofanya hivi makazi ya wanyama na wadudu wanaoishi kwenye udongo yanaharibiwa. Isitoshe, wanyama wanakosa malisho kwa sababu ya upungufu wa mvua na ukosefu wa udongo wenye rutuba wa kuzalishia chakula na matokeo yake ni mauti kwa wanyama na wanadamu. Haya yanajitokeza katika kifungu cha 3 anaposema kuwa makazi ambayo yalikuwa mazuri yamegeuka na kuwa ‘makaburi ya kuzika ndege, wanyama na binadamu’ ambao wameangamizwa kwa sababu ya ukosefu wa chakula cha kutosha (Mberia, 2001, uk. 29). Kwa hivyo kutokana na kifungu hiki, binadamu akiingilia mazingira yake, anahatarisha maisha yake na ya viumbe vingine.

Mwandishi pia anawasuta wanajamii kwa sababu ya kujishughulisha na shughuli za kilimo kila mahali. Wanalima kiholela hata kwenye sehemu ambazo hazistahili. Kwa mfano, kwenye kingo za mito, miinuko ya milima na hata kwenye chemchemi za maji ambazo ni nadra kupatikana. Anawakashifu wakulima wanaolima katika sehemu za miinuko kwa sababu hawaweki matuta ili kuweza kuzuia mmomonyoko wa udongo. Anaonyesha haya katika kifungu cha 5 (uk. 30) anaposema kuwa ‘wanalima kilimo cha lima-hama-lima bila kuheshimu matuta’, akimaanisha kuwa

hawahifadhi na kutunza ardhi ambayo wanalima. Pia hawajihusishi katika shughuli za kupanda miti kwa minajili ya kuzuia mmomonyoko wa udongo. Anadokeza haya katika kifungu cha 5 anaposema kuwa, ‘hawatili maanani upanzi wa miche ya miti’ (uk. 30). Vilevile vifaa vya kijadi wanavyotumia wanajamii katika shughuli zao za kilimo vinahujumu ardhi na mimea ambayo inatumiwa kama chakula na mifugo kwani wanavitumia vifaa hivi kufyeka mimea ambayo iko kingoni mwa mito, miinuko ya vilima na kwenye chemchemi za maji. Katika kifungu cha 6 anaonyesha haya anaposema kuwa, ‘*hicho kilimo cha jadi kimepotosha panga*’ (Mberia, 2001, uk. 30). Katika dokezo hili ni wazi kuwa mtunzi anaonyesha jinsi binadamu anavyoharibu ekolojia kwa kujishughulisha na kilimo cha jadi.

Uhifadhi wa Milima na Mabonde

Milima na mabonde ni sehemu ya mazingira ambayo hutumika kama hifadhi ya wanyama. Katika sehemu hizi mimea hukua na kustawi vyema suala ambalo linapelekea binadamu na viumbe vingine kupata chakula cha kutosha. Katika diwani *Bara Jingine* (Mberia, 2001), shairi ‘Nyeri’ mwandishi anaonekana akiusifu mji wa Nyeri wenye mabonde na miinuko. Anausifia mji huu anaposema kuwa ‘kijani kibichi kinatabasamu’ (kifungu cha 1, uk. 70) ishara ya jinsi eneo zima linavyong’aa kwa rangi ya kijani kibichi kwani wanajamii hawajaharibu mfumo wa ekolojia. Matokeo yake ni kwamba ndege na wanyama wanayafurahia mazingira haya yenye hewa safi ya oksijeni na chakula tele. Wakulima nao wanapata mavuno mengi ya majani chai, kahawa na ndizi; pia wanapata faida nyingi kutokana na mauzo ya maziwa ya ng’ombe wa kisasa wanaofugwa katika eneo hili. Anasisitiza haya katika kifungu cha 3 anaposema kuwa ‘*wakulima wa majani chai na wafugaji wa ng’ombe bila nundu wanafurahia mazao*’ (Mberia, 2001, uk. 70). Mtunzi anaonyesha jinsi watoto wa sehemu hii walivyoimarika kiafya kutokana na hali ya kupata lishe bora kwa kusema kuwa ‘*alikutana na watoto wenye nyuso zilizong’aa*’ (kifungu cha 4, uk. 70), ishara ya kuwa watoto hawa wanapata chakula chenye madini hali ambayo inawazuia kupatwa na maradhi. Mberia pia anaonyesha mji ulio na mabonde na miinuko ambayo imefunikwa na rangi ya kijani kibichi jambo linalowafanya wakaazi wa eneo hili waishi

kwa furaha na tabasamu. Rangi hii ya kijani kibichi inatokana na juhudi za wakaazi hawa kuyatunza mazingira. Hawachangii katika kuyaharibu bali wanashirikiana katika kupanda miti na ndiposa wanafurahia uzuri wa eneo lenyewe. Katika kifungu cha 5 (uk. 71) mtunzi anasema wanahimizana kupanda miti kwa kusema ‘onyesha mpaka wa shamba kwa miti’. Upanzi huu wa miti unawasaidia wanajamii kupata hewa safi na kuepukana na maradhi ambayo husababishwa na ukosefu wa hewa safi. Pia miti hii inakuwa hifadhi ya wanyama na ndiposa ndege wanafurahia mazingira haya ya kijani kibichi.

Mwandishi anaendelea kuonyesha jinsi wakaazi wa eneo hili wanavyopata chakula cha kutosha kutokana na chakula maridhawa kinachozalishwa katika eneo hili. Anasema kuwa wakaazi hawa ‘wanaridhisha tumbo’ (kifungu cha 2, uk. 70), ishara ya kuwa hawakumbani na janga la njaa kwani wanapata chakula cha kutosha. Wanajamii wanaonywa kuwa wasipoyatunza mazingira yao na hasa sehemu za milima na miinuko wataangamizwa na janga la njaa na pia wataathiri viumbe vingine ambao hupata hifadhi katika sehemu hizi. Pia katika sehemu hii anaonyesha jinsi ndege wanavyofurahishwa na mazingira haya ya kijani kibichi. Anadokeza haya katika kifungu 3 anaposema kuwa, ‘*ndege wanaimba na kucheza kwa kufurahia kijani kibichi*’ (uk. 70). Hii ina maana kuwa ndege hawa wanapata chakula cha kutosha, ambacho kinatokana na juhudi za jamii kutunza sehemu hizi za miinuko na mabonde na hasa kutokana na upanzi wa miti. Kwa hivyo binadamu akitunza sehemu hizi vizuri atakuwa amehifadhi mfumo wa ekolojia.

Mwandishi anaendelea kuonyesha jinsi mazingira ya mji huu yanavyowanufaisha wakulima. Anasema kuwa wakulima wa mimea ya majani chai, kahawa na mahindi inayokuzwa katika sehemu za miinuko (kifungu cha 3, uk. 70) wanapata mavuno tele. Anachokitilia mkazo hapa ni kuwa ikiwa jamii inatunza sehemu za miinuko na mabonde inaweza kujichumia riziki kwani sehemu hizi huwa na udongo wenye rutuba. Mimea ikikuzwa katika sehemu hizi inanawiri vizuri na wakulima wanapoyauza mazao yao wanapata pesa za kujiinua kiuchumi, suala linalochangia maendeleo katika taifa. Mberia anaonyesha jinsi wafugaji wa mji huu wanavyofaidika kutokana na

ufugaji wa ng’ombe wa maziwa wa kisasa kwa kusema kuwa wanafuga ng’ombe ambao hawana nundu na wanapata mazao tele (kifungu cha 3, uk. 70). Hali hii inachangiwa na juhudi za binadamu za kutunza sehemu zenye mabonde na miinuko ambapo ng’ombe hawa wa maziwa wanakulia na matokeo yake ni kwamba wakulima wanapata maziwa ya kutosha wanayoyanywa na kuimarisha afya zao na hasa za watoto. Pia wanayauza maziwa na kuweza kujiinua kiuchumi.

Aidha, mtunzi anasema kuwa ‘watoto wa sehemu hii, nyuso zao zinang’ara kutokana na afya nzuri’ (kifungu cha 4, uk. 70). Hali hii inatokana na kupata chakula cha kutosha na maziwa yenye viini vinavyosaidia mwili. Watoto wakipata lishe bora wanaweza kujikinga kutokana na maradhi ambayo yanaweza kudhoofisha afya zao. Watoto pia wakiwa na afya nzuri ni furaha kwa jamii kwani ndio tegemeo la kesho. Mtunzi anawasifia wakaazi wa eneo hili kwa sababu ya upandaji miti kwenye sehemu hizi za mabonde na miinuko ili kuweza kuvuta mvua pamoja na kuzuia mmomonyoko wa udongo. Anadokeza haya anaposema katika kifungu 5 kuwa matangazo yamewekwa kwenye milango ya nyumba na vituo vya umma yakiwa na ujumbe kwamba wakaazi wapande miti (uk. 71). Anachosisitiza Mberia katika kauli hii ni kwamba ni wajibu wa wanajamii kuhimizana kupanda miti na hasa katika sehemu hizi za miinuko ili wasiharibu mazingira yao. Wanapofanya hivi wanaweza kuinua hali yao ya kiuchumi na kijamii. Ili kufaulisha jambo hili wanajamii sharti waishi kwa umoja na upendo kama majirani wema. Anadokeza haya katika kifungu cha 5 (uk. 71) anaposema kuwa ‘*ujirani mzuri wa wakaazi wa mji huu ndio unaofariji moyo.*’ Mwandishi anawashauri wanajamii kuwa ni wajibu wao kuyatunza mazingira wanamoishi kwa kupanda miti kwa wingi na hasa sehemu zenye milima na mabonde. Wakifanya hivi wanapata manufaa mengi kwa mfano, chakula cha kutosha, watoto wanakuwa na afya nzuri na wataliendeleza taifa lao mbele kiuchumi.

Uhifadhi wa Bahari na Maziwa

Bahari na maziwa ni mazingira ya kiasili ambayo huwa na manufaa mengi kwa jamii na mfumo wote wa ekolojia kwa jumla. Binadamu akitunza bahari na maziwa huweza kujiinua kiuchumi kwa sababu

ya rasilimali za kiasili zinazopatikana humo. Lakini akihitilafiana nayo huweza kuathirika. Katika diwani *Bara Jingine* (Mberia, 2001) katika shairi ‘Kambi Malindi’ mtunzi anaonyesha mandhari mazuri ya sehemu hii ya Malindi ambapo watu kutoka bara huwa wanavutiwa nayo na kwenda kubarizi kando ya bahari. Anaonyesha haya anaposema katika kifungu cha 1 (uk. 79) kuwa walifika wakati wa alasiri ambapo ‘jua lilikuwa na upole’ ishara kuwa hali ya anga ilikuwa tulivu na shwari. Mtunzi anaonyesha jinsi mandhari haya yanavyoleta umoja na ushirikiano wa kijamii kwani anaonyesha namna watu wanavyoogelea pamoja kwa furaha na kubarizi kwenye upepo mwanana unaovuma kutoka baharini. Haya yanajidhihirisha anaposema kuwa mchana waliogelea pamoja wanaume na wanawake (kifungu cha 4, uk. 79), ishara kuwa waliyafurahia mandhari haya. Mazingira haya ya bahari yanachangia katika kupunguza uchovu wa fikira miongoni mwa wanajamii. Kwani wanapoburudika kwenye maji ya bahari hurejea makwao wakiwa na miili myepesi. Anadokeza haya katika kifungu cha 11 (uk. 81) anaposema kuwa ‘*baada ya kuvunja kambi walirejea makwao miili ikiwa myepesi*’. Ikiwa na maana kuwa hali hii ya kujiburudisha inasaidia katika kunyoosha viungo vya mwili hali inayoimarisha afya miongoni mwa wanajamii.

Mshairi anaonyesha jinsi walivyofika mjini Malindi wakati wa alasiri ambapo walikaribishwa na maji ya bahari kwenye ufukwe (kifungu cha 1, uk. 70). Hapa mtunzi anaonyesha uzuri wa mandhari haya ya Malindi na jinsi wanajamii wanavyoyafurahia. Anaendelea kusema kuwa ‘Walipiga kambi chini ya mti wa mvinje na kukita hema’ (kifungu cha 2, uk. 79). Kauli hii inaonyesha umuhimu wa miti kwani inaweza ikatumiwa kama makazi na kusetiri wanadamu na wanyama. Pia ni kutokana na miti hii ambapo upepo unaotoka baharini unakuwa laini na kuchangamsha miili. Mandhari haya ya baharini yanaboresha mfumo wa ekolojia kwani watu wanapocheza pamoja wanaimarisha umoja na ushirikiano katika jamii. Mberia anatilia mkazo kauli hii (katika kifungu cha 6, uk. 79) anaposema, ‘*walipofika Malindi walikimbia na kukimbizana huku wakitoa jasho*’. Vilevile anasema kuwa, ‘*walicheza mchezo wa kandanda na kuangushana na kujizoa kwenye mchanga wa bahari*’. Hali hii inaonyesha jinsi wanajamii wanavyoyafurahia mazingira haya ya

ufuoni. Mberia pia anaonyesha jinsi watoto wanavyofurahia mandhari haya ya bahari wanaposhikana na watu wazima wakishindana katika michezo mbalimbali kwenye mchanga wa bahari (kifungu cha 8, uk. 80). Mshairi anaendelea kuonyesha jinsi ambavyo walifurahia ufukwe wa bahari kwa kuona mandhari mazuri ndani ya maji. Haya anayadokeza katika kifungu cha 10 anaposema, ‘*walifurahia matumbawe mvingo yenye ukubwa kama wa viazi*’ (uk. 80) ishara ya jinsi mandhari haya yalivutia. Pia wanyama wa baharini kama vile samaki wa aina mbalimbali wanakuwa kivutio kwa watalii na vilevile kutumiwa na binadamu kama chakula. Mwandishi anaonyesha haya katika kifungu cha 10 anaposema ‘*waliona samaki wa rangirangi kama vipepeo arusini*’ (uk. 81) ishara ya jinsi samaki hawa walivyo wengi na wakuvutia.

Pia mandhari haya ya Malindi yanawapa nafasi nzuri ya kujumuika kama jamii na kuleta ule utangamano na uhusiano mwema. Isitoshe, anaonyesha jinsi wanajamii wanavyofurahia rasilimali za kiasili. Anasema kuwa walifurahia kuona ‘tone la ardhi linaloishi pekee kwa ujasiri ambalo mara huyeyuka na mara kuimarika’ (kifungu cha 7, uk. 80). Mandhari kama haya yanasaidia kuinua uchumi wa taifa kwani yanawavutia wageni wa kitalii ambao wanachangia pakubwa katika kuendeleza na kuinua uchumi wa taifa. Binadamu akihifadhi ekolojia vizuri anaweza kupata manufaa mengi na kuboresha hali yake ya maisha. Wanajamii wanashauriwa umuhimu wa kutunza mazingira ambamo wanaishi kama vile bahari na maziwa kwani yanawasaidia kujiburudisha baada ya uchovu mwingi wa kazi. Pia ni wajibu wa wanajamii kutunza rasilimali za kiasili ili kuwavutia watalii na kuinua uchumi wa mataifa husika.

HITIMISHO

Makala haya yameangazia athari za mtagusano kati ya jamii na ekolojia katika diwani mbili za Mberia *Bara Jingine* na *Rangi ya Anga*. Katika uchunguzi huu tumedhihirisha jinsi binadamu na viumbe vingine vinavyoathirika baada ya jamii kuharibu ekolojia. Aidha tumebainisha jinsi uharibifu wa misitu, mito na mabwawa unavyoathiri ekolojia. Kwa mfano, miti inapokatwa na maji kuharibiwa, viumbe vinvyoishi humo vinaathirika baada ya

makazi yao kuharibiwa. Isitoshe, tumeonyesha jinsi uharibifu wa hali ya hewa na ukanda wa ozoni unavyoathiri ekolojia kupitia ongezeko la joto duniani. Hatimaye tumeonyesha jinsi binadamu anavyosababisha mmomonyoko wa udongo kupitia ulimaji kando ya mito, kwenye miinuko na mabonde na kufuga idadi kubwa ya wanyama ambayo ekolojia haiwezi kustahimili.

Welleck, R. na Warren, A. (1949). *Theory of Literature*. London: Jonathan.

MAREJELEO

Glotfelty, C. na Fromm, H. (Eds.). (1996). *Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Athens and London: The University of Georgia Press.

Mberia, K. (2001). *Bara Jingine*. Nairobi: Marimba Publishers Limited.

Mberia, K. (2014). *Rangi ya Anga*. Nairobi: Marimba Publishers Limited.

Mbogo, E. (2002). *Bustani ya Edeni*. Dar es Salaam: MPB Enterprises.

Mohamed, S. A. (2001). *Babu Alipofufuka*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.

Momanyi, C. (2009). *Nakuruto*. Nairobi: Longhorn Publishers.

Nabeta, S. na Ongutte, R. (2014). 'Literary environmentalism: An eco-critique of Kiswahili Literature'. *International Journal of Ecology and Eco-solution* vol. 1(2), pp. 29-41, August 2014 Review.

Rueckert, W. (1978). Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism. *Iowa Review* 9, 71-86

Rueckert, W. (1996). Literature and Ecology: Experimental Ecocriticism. In Glotfelty, C. and Fromm, H. (Ed.), *Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (pp. 105-124) Athens and London: The University of Georgia Press.

Waage, F. O. (Ed.). (1985). *Teaching environmental literature: Materials, methods, resources*. New York, NY: Modern Language Assoc. of America.